

УДК 371.132: 37.03+378.016:94

Н. ЛАЛАК

Мукачівський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІМ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Стаття присвячена проблемі організації та управління навчально-виховним процесом в загальноосвітніх навчальних закладах на інклюзивних засадах. Автором розкриваються та обґрунтовуються пріоритетні напрямки діяльності сучасного інклюзивного загальноосвітнього закладу.

***Ключові слова:** інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами, інклюзивний загальноосвітній навчальний заклад, командний підхід, індивідуальний навчальний план.*

Постановка проблеми. Приєднавшись до основних міжнародних договорів у сфері прав людини, Україна взяла на себе зобов'язання щодо дотримання загальнолюдських прав, зокрема, щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами. Сьогодні особливо актуально постає питання забезпечення права на якісну освіту дітей з порушеннями психофізичного розвитку, у тому числі дітей-інвалідів. Дітей з відхиленнями у розвитку, на жаль, не стає менше. Результати досліджень доводять значне погіршення стану здоров'я підростаючого покоління в Україні. Практично в кожному загальноосвітньому навчальному закладі навчаються діти з розла-

© Н. Лалак, 2012

дами зору, слуху, мовлення, опорно-рухового апарату, затримкою психічного розвитку, емоційно-нестійкі діти та ін.

Упродовж останніх років в Україні, загалом з ініціативи батьків та науковців, з'явились паростки руху інклюзії дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітньому навчальному закладі. Держава береться за фінансування різноманітних проектів, що стосуються феномену інклюзії: в загальноосвітніх школах активно будуються пандуси та ліфти, в звичайних класах навчається по декілька дітей з особливими освітніми потребами. Ця практика дає суттєві позитивні результати. Проте, як свідчить досвід інтеграції дітей з обмеженими можливостями здоров'я у систему загальної освіти України, у цьому процесі виявляється ряд труднощів як у самих дітей, так і адміністрації навчального закладу, педагогів, батьків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками сучасні вітчизняні науковці, зокрема В. Бондар, О. Волошина, Т. Євтухова, І. Іванова, А. Капська, В. Ляшенко, А. Полударова, М. Сварник, О. Столяренко, П. Таланчук, В. Тесленко, І. Холковська, Є. Холостова, О. Хорошайло, Т. Черняєва, А. Шевцов та інші, присвячують свої праці дослідженням проблеми інтеграції дітей з особливими потребами до навчання в загальноосвітньому навчальному закладі, їх реабілітації та соціалізації до суспільних норм. Ключовою метою соціальної реабілітації є відновлення соціального статусу особи, забезпечення соціальної адаптації та пошук шляхів участі людини в суспільному та соціальному житті, досягнення матеріальної незалежності для задоволення своїх потреб.

Мета статті – привернути увагу керівників загальноосвітніх навчальних закладів, педагогів, батьків до особливостей упровадження інклюзивної освіти та теоретично обґрунтувати проблемні питання щодо організації та управління навчально-виховним процесом в інклюзивній школі.

Виклад основного матеріалу. Під впливом всесвітніх процесів гуманізації, інтеграції молодшої української держави до європейської спільноти сучасне українське суспільство змінює ставлення до найбільш незахищених його членів – дітей з особливими потребами, спрямовуючи зусилля педагогіки і психології до взаєморозуміння і співпраці людей. Ці зміни свідчать про подолання соціальних, психологічних та освітніх бар'єрів. Ідея інклюзії полягає у тому, щоби дитина з особливими потребами у повному обсязі брала участь у житті колективу загальноосвітнього навчального закладу. Просто помістити дитину з особливими проблемами в загальне середовище як альтернативу спеціальній школі – це наразити її на проблеми, пов'язані з вищими вимогами та ширшою шкільною програмою. Тому основним завданням адміністрації інклюзивного загальноосвітнього навчального закладу є створення відповідного адаптованого середовища. Запорукою успішної реалізації моделі інклюзивної освіти є ефективна співпраця адміністрації, вчителів, відповідних фахівців, батьків та учнів. Спеціалісти з проблем розвитку дітей є важливими помічниками та партнерами вчителів. У школі має бути створена своєрідна мережа підтримки. Усі, хто працює з дитиною з особливими освітніми потребами, мають допомагати один одному, обмінюватися знаннями, намагатися максимально використовувати місцеві ресурси для досягнення головної мети – реалізації дитиною її потенційних можливостей та підготовки її до незалежного життя в суспільстві. Характерними рисами командної роботи з дитиною, яка має особливі потреби, є те, що: рішення стосовно методів роботи з дитиною приймаються колективно; члени команди несуть колективну відповідальність за результати; батьки є рівноправними членами команди; усі члени команди мають рівний статус і вважаються однаково важливими; знання та вміння представників різних дисциплін інтегруються під час розробки та реалізації навчального плану роботи з дитиною.

Одним із найважливіших інструментів у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами є індивідуальний навчальний план. Це формальний документ, що містить детальну інформацію про дитину та послуги, які вона має отримувати. Він розробляється адміністрацією, командою педагогів і фахівців та об'єднує їхні зусилля з метою розробки комплексної програми роботи з дитиною і, водночас, визначає, які саме послуги надаватиме кожний фахівець. Батьки є активними учасниками розробки інди-

відуального навчального плану, оскільки вони знають своїх дітей краще за інших. Індивідуальний навчальний план визначає необхідні адаптації та слугує підґрунтям для подальшого планування навчальних занять. Він розробляється та реалізується для кожного учня з особливими освітніми потребами.

Складовими індивідуального навчального плану виступають:

- ідентифікуюча інформація;
- відомості про поточний рівень знань і вмінь дитини;
- цілі та завдання;
- спеціальні й додаткові послуги;
- навчальні завдання на певний період часу;
- адаптація класного середовища та організація роботи;
- строки дії;
- інформація про прогрес дитини.

Відповідальність за реалізацію індивідуального плану лягає на всіх членів команди. Відстеження перебігу виконання цілей, окреслених в індивідуальному навчальному плані, покладається на заступника директора (у його обов'язки входить вирішення питань інклюзивної освіти).

Для успішної реалізації інклюзивних програм надзвичайно важлива ефективна співпраця педагогів і родин дітей з особливими освітніми потребами. Керівник загальноосвітнього закладу є фасилітатором у налагодженні стосунків між педагогами, фахівцями та батьками. На думку вчених, існує три фактори, які допомагають школі залучати батьків до активної участі в ухваленні всіх рішень, що стосуються дитини:

- сприятлива атмосфера, коли педагогічний колектив дружньо налаштований і допомагає в усьому;
- постійне двостороннє спілкування між родиною дітей і школою;
- сприйняття батьків як колег.

Для педагогів практика, орієнтована на сім'ю, означає визначення цілей і шляхів їх досягнення, погоджених із родинами. Це підвищує вірогідність отримання бажаних результатів, упевненість і компетентність, здатність батьків і родичів ухвалювати рішення стосовно їхньої дитини та всієї родини впродовж усього життя. Педагоги мають бути підготовлені до роботи з усіма членами родини. Водночас, і батьки мають бути готовими до співпраці зі школою. Доведено: батьки беруть участь в освіті своїх дітей, коли переконані, що можуть бути залученими до цієї важливої роботи; коли відчувають, що можуть бути корисними для своєї дитини; коли усвідомлюють, що школа спонукає їх до залучення. Саме ці фактори найважливіші в усвідомленні батьками своєї ролі та власної ефективності. Так, наприклад, ступінь задоволення батьків включенням їхніх дітей у загальноосвітній простір безпосередньо пов'язаний з розумінням школою особливостей порушень розвитку дітей та їхніх потреб, а також з мірою здійснення пристосувань середовища, з готовністю школи працювати з батьками.

В освітніх закладах можуть використовуватися три принципи практики, орієнтованої на сім'ю:

1) сім'ю необхідно вважати основним одержувачем послуг. Надаючи освітні послуги, треба враховувати потреби всіх членів родини, які займаються освітою дитини та доглядом за нею;

2) необхідно підтримувати та шанувати рішення, які приймаються родиною. Другий принцип визнає важливість родини і пропонує фахівцям розглядати її членів як найважливіших учасників освітньої команди – головних людей, котрі відповідають за ухвалення рішень стосовно освіти їхньої дитини та піклування про неї. Діапазон такої співпраці може бути дуже широким: від індивідуальної роботи з учителям для розв'язання конкретних проблем – до участі в батьківських радах, які, працюючи спільно з педагогічним персоналом, допомагають приймати рішення щодо навчальної програми закладу;

3) необхідно надавати широкий спектр послуг, покликаних поліпшити функціонування дитини та родини. Необхідно зважати на культурні особливості кожної сім'ї,

забезпечувати доступ до офіційних суспільних послуг (медичних, соціальних і суспільних: бібліотеки, місця для відпочинку тощо).

Цікаві думки викликає перехресне порівняння ставлення керівників звичайних та інклюзивних загальноосвітніх навчальних закладів про позитиви і недоліки інклюзивної моделі навчання. Так, в звичайних загальноосвітніх навчальних закладах адміністратори вбачають менше переваг інклюзивної освіти та більше загроз, недоліків; керівники ж інклюзивних загальноосвітніх навчальних закладів, навпаки, вбачають менше негативу, проте відзначено багато позитивних моментів. Можна прийти до висновку, що будь-яка невідома новація, в тому числі й залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітніх шкіл, страшить, натомість, успішно впроваджена програма є джерелом позитивних емоцій та оптимізму.

Не варто стверджувати, що сам факт залучення дітей з особливими потребами в інклюзивні класи є запорукою їхнього успішного навчання й соціалізації. Кінцевий результат значною мірою залежить від наполегливої та цілеспрямованої роботи вчителів, батьків, інших фахівців, адміністрації школи.

Висновки. Виходячи з наведених вище даних, можна зробити висновок, що пріоритетними напрямами діяльності загальноосвітнього навчального закладу на інклюзивних засадах є:

- формування інклюзивної компетентності членів колективу;
- удосконалення системи підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів, які працюють в умовах інклюзивного навчання;
- зосередження зусиль на активізації волонтерського руху в наданні соціальних послуг учням з особливими потребами;
- налагодження предметних і змістових контактів педагогічних колективів різних рівнів закладів освіти (ДНЗ – ЗНЗ) для забезпечення наступності та безперервності навчально-виховного та реабілітаційного процесу;
- встановлення партнерської взаємодії з батьками, місцевою соціальною інфраструктурою, молодіжними громадськими організаціями в досягненні оптимального рівня соціалізованості учнів з особливими потребами.

Список використаних джерел

1. Бондар В.І. Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен / В. Бондар// Рідна школа : Науково-педагогічний журнал. - 2011. - № 3. - С. 10-14.
2. Горбатюк О.Ф. Соціальна адаптація дітей з особливими потребами в загальноосвітню початкову школу/О.Ф. Горбатюк//Розкажіть онуку.-2008.-№8. С.3-10.
3. Колупаєва А. Інклюзивна освіта в контексті реалій сьогодення/А. Колупаєва // Практика управління закладом освіти. – 2010. - № 4. – С. 52-56.
4. Концепція спеціальної освіти осіб з особливостями психофізичного розвитку в найближчі роки та на перспективу/ Академія педагогічних наук. Інститут дефектології / За ред. В.І. Боднаря, Л.С. Вавіної. – К., 1996. – 36 с.
5. Методичні рекомендації для вчителів загальноосвітніх та спеціальних закладів щодо процедури переходу до інклюзивного навчання дітей з особливими потребами //Завуч. – 2009. - № 19 (липень). – С. 12-20.
6. Про затвердження плану дій щодо запровадження інклюзивної освіти у загальноосвітніх навчальних закладах на 2009/12 роки. Наказ Міністерства освіти і науки України. // Соціальний педагог. – 2009. – С. 25-29.

Стаття надійшла до редакції 29. 01. 2012.

Лалак Н.

Мукачевський державний університет, Україна

ОСОБЕННОСТИ УПРАВЛЕНИЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМ УЧЕБНЫМ ЗАВЕДЕНИЕМ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Статья посвящена проблеме организации и управления учебно-воспитательным процессом в общеобразовательных учебных заведениях на инклюзивных началах. Автором раскрываются и обосновываются приоритетные направления деятельности современного инклюзивного общеобразовательного учреждения.

Ключевые слова: инклюзивное образование, дети с особыми образовательными потребностями, инклюзивная общеобразовательная школа, командный подход, индивидуальный план обучения.

N. Lalak

State University of Mukachevo, Ukraine

**THE PECULIARITIES OF MANAGING IN THE EDUCATIONAL ESTABLISHMENT
IN THE CONTEXT OF INCLUSIVE EDUCATION**

The article deals with the organization and management of educational process in secondary schools on inclusive basis. The author reveals and justifies the priorities of current inclusive schools.

Keywords: inclusive education, children with special needs, inclusive educational establishment, team way of teaching, individual educational plan.